

LASTEN SEKSUAALISEN HYVÄKSIKÄYTÖN JA PAHOINPITELYN TUTKIMISEN JA HOIDON MALLI KESKI-SUOMESSA

Mallia päivitetty 5.12.2007, 5.3.2008 ja 6.3.2012

MALLIN KÄYTTÄJILLE

Kaikilla lastensuojelulain (25§) mukaan ilmoitusvelvollisilla (ks. oppaan kohta 2), on vuoden 2012 alusta tulleen lainmuutoksen jälkeen velvollisuus tehdä poliisille tutkintapyyntö, jos heillä on aihetta epäillä lapsen kohdistunutta seksuaalirikosta.

Mikäli epäillään lapsen joutuneen pahoinpidellyksi, on lastensuojelulain mukaisella ilmoitusvelvollisella edelleen velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus.

Lastensuojelulain mukaan alle 18 –vuotiaat ovat lapsia.

Tämä malli lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn tunnistamisesta, puuttumisesta, tutkimisesta ja hoitamisesta on laadittu alun perin Keski-Suomen Haravaprojektin (2000–2004) toimesta.

Mallin laadintaan on osallistunut laaja maakunnallinen, moniammatillinen asiantuntijaryhmä, jossa on ollut edustajat perussosiaali- ja terveydenhuollosta, erikoissairaanhoidosta (lasten taudit ja lasten ja nuorisopsykiatria), poliisista, perheneuvoloista, yksityisestä perhekodista, kunnallisesta perhetukikodista ja ensi- ja turvakodista. Lisäksi mallin valmistelussa on kuultu eri vaiheissa kuntien, järjestöjen ja erityispalvelupisteiden ammattilaisia. Mallin valmistelussa on tukeuduttu lisäksi Duodecimin Käypä hoito -suositukseen ja Stakesin vuonna 2003 julkaisuun oppaaseen ”Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn selvittäminen”.

Tämä nyt päivitetty malli lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn tutkimisesta ja hoitamisesta on tiivistetty ohjeistus keskisuomalaisille ammattilaisille, jotka työssään kohtaavat lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tai pahoinpitelyn epäilyn ja joiden tehtävänä on ryhtyä toimenpiteisiin epäilyn selvittämiseksi, tutkimiseksi ja hoitamiseksi. Malli ei ole tarkoitettu seikkaperäiseksi ohjeeksi esimerkiksi puheeksi ottamisesta eikä alueellisista tai paikallisista vastuutahoista. Malliin on kuitenkin jätetty tilaa yhteystietojen täyttämiseksi alue- ja toimipistekohtaisesti. Työryhmä suosittaa, että kukin toimipiste laatii mallin pohjalta oman toimintaohjeensa, ellei sellaista jo ole olemassa. Lisäksi suositellaan paikallisen tai seudullisen vastuuryhmän nimeämistä, jonka tehtävänä on päivittää toimijoiden yhteystiedot ja mallin sisältö ajan tasalle säännöllisin väliajoin ja olla keskeisenä toimijana hyväksikäyttötapauksissa. Nimetyt henkilöt voivat myös olla toteuttamassa malliin suoraan tai välillisesti liittyvää koulutusta kuten puheeksiottaminen, salassapitokysymykset jne.

Koko Keski-Suomea koskevan mallin päivittämisestä vastaa Keski-Suomen lastensuojelutyöryhmä, jota koordinoi Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Mallista on nettiversio osoitteessa www.koske.fi ja Soskes -verkossa.

Alkuperäistä mallia on päivitetty 15.1.2007, 5.12.2007 ja 5.3.2008 Keski-Suomen lastensuojelun kehittämissyksikön ja Seri -työryhmän yhteistyönä, sekä alkuvuodesta 2012 Keski-Suomen lastensuojelutyöryhmän toimesta.

Tämän mallin pohjana on käytetty Stakesin opasta ”Lasten ja nuorten seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn selvittäminen” (toim. Sirpa Taskinen 2003). Tilausosoite on www.thl.fi.

Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö ja pahoinpitely on aina rikos

Lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä on:

- 1) Sukupuolilyhteys 16 vuotta nuoremman lapsen kanssa.
- 2) Lapsen sellainen koskettelu tai muu seksuaalinen teko, joka on omiaan vahingoittamaan hänen kehitystään.
- 3) Alle 18-vuotiaan seksuaalinen hyväksikäyttö on kriminalisoitu, kun tekijä väärinkäyttää asemaansa esim. koulussa tai muussa laitoksessa taivuttamalla nuoren sukupuolilyhteyteen tai muuhun seksuaalista itsemääräämisoikeutta olennaisesti loukkaavaan seksuaaliseen tekoon.

Lapsen pahoinpitelyä on:

- 1) hoidon ja huolenpidon laiminlyönti, heitteillejätö
- 2) fyysinen tai kemiallinen pahoinpitely; myös niin sanottu kuritusväkivalta
- 3) emotionaalinen kaltoinkohtelu

Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö ja pahoinpitely on aina lastensuojeluasias.

1. TUNNISTAMINEN

Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tai pahoinpitelyn epäily voi syntyä kenelle tahansa lapsen kanssa työskentelevälle esimerkiksi päivähoidossa, koulussa, kerhoissa, terveydenhoitajan vastaanotolla, terveysasemalla, perheneuvolassa, sairaalassa tai sosiaalitoimistossa. Epäily voi syntyä mm. seuraavissa tilanteissa:

- lapsi kertoo itse
- lapsen käytös ja oireet herättävät epäilyn
- hyväksikäyttäjän/pahoinpitelijän toiminta paljastuu
- epäilty itse ilmoittaa tapahtuneesta
- löydökset muun tutkimuksen yhteydessä johtavat epäilyyn
- perheen toista lasta on käytetty hyväksi tai pahoinpidelty

Tällaisessa tilanteessa työntekijän tulee kirjata mahdollisimman tarkasti muistiin

- 1) havainnot eli tapahtuman sisältö, aika, paikka ja tapahtumaan liittyvät henkilöt. Havainnot ovat kuullut ja nähdyt asiat sekä lapsen puhumat ja tekemät asiat. Havainto koskee jotakin, mitä tapahtui oikeasti ja mitä havaittiin. On eri asia, mitä havaitaan kuin se, mitä havainnon tulkitaan merkitsevän ja mihin asioihin sen tulkitaan viittaavan.
- 2) keskustelun, kertomuksen, kysymysten ja vastausten sanamuodot.

Epäily lapsen joutumisesta seksuaalisen hyväksikäytön tai pahoinpitelyn kohteeksi ei ole aina selkeästi tunnistettavissa tai näytettävissä toteen. Epäily voi herätä epämääräisenä huolena. Huoli kuitenkin aina perustuu johonkin, josta voi puhua.

Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen koordinoima lastensuojelun moniammatillinen asiantuntijaryhmä voi antaa konsultaatioapua ongelmallisissa asiakastilanteissa, joissa tarvitaan useiden ammattialojen asiantuntemusta toimintasuunnitelman laatimiseksi vaikeassa asiakastilanteessa.

2. ILMOITUSVELVOLLISUUS

Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön epäily on aina peruste tutkintapyyntöön tekemiseen poliisille sekä lastensuojeluilmoituksen tekemiseen.

Epäiltäessä lapsen pahoinpitelyä, tulee tehdä aina lastensuojeluilmoitus.

Lastensuojelulla on velvollisuus ilmoittaa poliisille, kun epäillään lapsen pahoinpitelyä.

Vastuu on sillä, joka asian havaitsee.

2.1. Lastensuojeluilmoitus

”Sosiaali- ja terveydenhuollon, opetustoimen, nuorisotoimen, poliisitoimen, ja seurakunnan tai muun uskonnollisen yhdistyksen palveluksessa tai luottamus-toimessa olevat henkilöt sekä muun sosiaalipalvelujen tai terveydenhuollon palvelujen tuottajan, opetuksen tai koulutuksen järjestäjän tai turvapaikan hakijoiden vastaanottotoimintaa tai hätäkeskustoimintaa taikka koululaisten aamu- ja iltapäivätoimintaa harjoittavan yksikön palveluksessa olevat henkilöt ja terveydenhuollon ammattihenkilöt ovat velvollisia viipymättä ilmoittamaan salassapitosäännösten estämättä kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, jos he tehtävässään ovat saaneet tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää lastensuojelun tarpeen selvittämistä”. (LsL 25 §).

Lastensuojelulain 25 § on ehdottomasti velvoittava säännös, joka syrjäyttää muissa laeissa olevat vaitiolo- ja salassapitosäännökset. Rikoslaisissa on säädetty virkavelvollisuuden laiminlyönnistä ja säännöstöä sovelletaan myös ilmoituksen tekemättä jättämistapa-uksissa.

Lastensuojeluilmoituksen voi tehdä suullisesti (esim. puhelimitse) tai kirjallisesti. Ilmoitukses-
sa annetaan seuraavat tiedot:

- ilmoittajan yhteystiedot (Ilmoitusvelvollinen ei voi tehdä lastensuojeluilmoitusta nimettömänä)
- mihin tieto/huoli perustuu
- mitä on tapahtunut
- miten asia on tullut ilmoittajan tietoon
- miten ilmoittaja on työskennellyt lapsen ja hänen perheensä kanssa kyseisessä asiassa

Lastensuojelun työntekijä ottaa tarvittaessa yhteyttä ilmoituksen tekijään tehdäkseen tarkentavia kysymyksiä ja kirjaa lastensuojeluilmoituksen lapsen asiakirjoihin. Perheellä ja lapsella on pääsääntöisesti oikeus tietää, kuka on tehnyt lastensuojeluilmoituksen. Lastensuojeluprosessi käynnistyy lastensuojeluilmoituksesta ja lapsen suojelutarpeen arvioinnista. Kaikissa tilanteissa pyritään hyvään yhteistyöhön lapsen, huoltajien ja vanhempien kanssa.

a) Sosiaalitoimistojen aukioloaikoina (ns. virka-aikana):

Virka-ajalla lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tai pahoinpitelyn epäilystä tehdään viipymättä **lastensuojeluilmoitus** lapsen kotikunnan **sosiaalitoimeen**.

Lapseen kohdistuvasta **seksuaalirikoksen epäilystä** on kaikilla (LsL 25 § 1 mom.) ilmoitusvelvollisilla velvollisuus ilmoittaa **viipymättä** lastensuojelun lisäksi myös **poliisille**.

Lastensuojeluviranomaisen on ilmoitettava poliisille, jos on perusteltua syytä epäillä, että lasta on pahoinpidelty (ks. tarkemmin rikoslaki 21 luku). (LsL 25 d §)

Seksuaalisen hyväksikäytön tai pahoinpitelyn kohteeksi joutuneelle lapselle tai nuorelle sekä hänen perheelleen tulee järjestää kriisiapua tarvittaessa välittömästi.

b) Sosiaalitoimistojen aukioloaikojen (ns. virka-ajan) ulkopuolella:

Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tai pahoinpitelyn epäilystä tehdään akuuteissa tilanteissa **lastensuojeluilmoitus** lapsen kotikunnan **sosiaalipäivystyksen sosiaalityöntekijälle**. Jos epäillään **seksuaalirikosta**, on kaikilla (LsL 25 § 1 mom.) ilmoitusvelvollisilla velvollisuus ilmoittaa epäilystä sosiaalipäivystyksen lisäksi **viipymättä** myös **poliisille**.

Lastensuojeluviranomaisen on ilmoitettava poliisille, jos on perusteltua syytä epäillä, että lasta on pahoinpidelty (ks. tarkemmin rikoslaki 21 luku). (LsL 25 d §)

Seksuaalisen hyväksikäytön tai pahoinpitelyn kohteeksi joutuneelle lapselle tai nuorelle sekä hänen perheelleen tulee järjestää kriisiapua tarvittaessa välittömästi. **Kiireellisissä tilanteissa sosiaalipalvelujen tarve on arvioitava viipymättä** (Sosiaalihuoltolain 125/2006 muutos, 40 a §) vuorokauden ajasta riippumatta. Myös Lastensuojelulain (417/2007) 11 §:n mukaan lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua on kunnan järjestettävä tarvittavassa laajuudessa niinä vuorokauden aikoina, joina sitä tarvitaan.

Kunnassamme/ alueellamme lastensuojeluilmoitus osoitetaan virka-aikana:

Nmi: _____

Yhteystiedot: _____

Virka-ajan ulkopuolella:

Yhteystiedot: _____

Myös **yksityishenkilö voi tehdä lastensuojeluilmoituksen**. Sen voi tehdä myös nimettömänä. Mikäli yksityinen lastensuojeluilmoituksen tekijä kertoo henkilöllisyytensä, se kirjataan sosiaalitoimen asiakirjoihin ja asiakkaalla on asianosaisen tietojensaantioikeuteen perustuva oikeus saada tieto ilmoittajasta, mikäli ei ole erityistä, lapsen edusta johtuvaa syytä, salata tietoa.

2.2. Ilmoitus poliisille

Vuoden 2012 alusta voimaan tulleen rikoslain muutoksen jälkeen kaikilla niillä, joilla on velvollisuus lastensuojeluilmoituksen tekemiseen (ks. kohta 2.1.), on velvollisuus tehdä, salassapitosäännösten estämättä, ilmoitus poliisille, kun epäilevät lapsen kohdistunutta seksuaalirikosta.

Poliisin paikalliset yhteystiedot:

_____

_____

3. EPÄILYN SELVITTÄMINEN

Lastensuojelutarpeen arvioinnista vastaa lastensuojelun sosiaalityöntekijä.

Rikoksen selvittämisestä vastaa poliisi.

Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn selvittäminen on aina moniammatillista yhteistyötä, jossa kukin omalta osaltaan vastaa joustavasta tiedonkulusta ja prosessin etenemisestä.

3.1. Sosiaalityön tehtävä

Kun sosiaalityöntekijän tietoon tulee epäily lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tai pahoinpitelystä, hän arvioi välittömästi lapsen kiireellisen lastensuojelun tarpeen. Lisäksi hänen on viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä ilmoituksen vastaanottamisesta ratkaistava, onko lastensuojelutarpeen selvitys aloitettava. Sosiaalityöntekijän tehtäviin kuuluu tarpeenmukaisten sosiaali- ja terveysten palvelujen järjestäminen. Hän vastaa myös asiakassuunnitelman (LsL 30 §) tekemisestä, jossa sovitaan ainakin seuraavista asioista:

- yhteistyö, ketä mukana
- tehtävänjako
- lapsen ja perheen tuen tarve
- suunnitelma lapsen turvallisuuden takaamisesta
- aikataulujen yhteensovittaminen eri ammattilaisten kesken

Lapsen huoltajilta ja lähiverkostolta edellytetään lapsen hyvinvoinnin turvaamista. Sosiaalityöntekijän tulee tarkistaa, että he kykenevät siihen ja vakuuttua siitä, että lapsi on turvassa. Sosiaalityöntekijä arvioi myös lapsen kriisiavun tarpeen. Tarvittaessa lapsen turvallisuus taataan kiireellisellä sijoituksella (LsL 38 §).

Edunvalvojan määräämisestä

Sosiaalityöntekijä arvioi myös, tarvitseeko lapsi lastensuojelun edunvalvojaa lastensuojeluprosessissa (LsL 22 §). Kun on kysymys perheen sisäisestä pahoinpitelystä tai seksuaalisen hyväksikäytön epäilystä, on todennäköistä, ettei / etteivät huoltaja / huoltajat pysty puolueettomasti valvomaan lapsen etua. Lastensuojelun edunvalvojan määräämisen edellytyksenä on, että

- lapsella ja huoltajalla on eturistiriita ja että
- lapsen edun turvaaminen ja asian selvittäminen vaativat edunvalvojan määräämistä

Lastensuojelun edunvalvojan tehtävänä on valvoa puolueettomasti lapsen etua esimerkiksi asiakassuunnitelman laatimisessa ja lasta koskevassa päätöksenteossa. Hakemus lastensuojelun edunvalvojan määräämisestä tehdään maistraatille, jos huoltajat suostuvat edunvalvojan määräämiseen. Muussa tapauksessa hakemus tehdään käräjäoikeudelle. (Lisätietoa lastensuojelun edunvalvonnasta ja lomakemallit: www.lastensuojelunedunvalvonta.fi.)

Lastensuojeluprosessi jatkuu yhteistyössä perheen ja muiden yhteistyötahojen kanssa. Perheelle järjestetään avohuollollisia palveluja ja heitä ohjataan hoitoon. Prosessia ohjaa ja seuraa lastensuojelun sosiaalityöntekijä. Hän toimii yhdyshenkilönä muihin yhteistyökumppaneihin. Tarvittaessa lapsen tilanne turvataan huostaanotolla ja sijaishuollon järjestämisellä (LsL 40 §).

Alueellamme/ kunnassamme konsultaatioapua hyväksikäytön tai pahoinpitelyn epäilytapauksissa voi pyytää:

Nimi: _____

Yhteystiedot: _____

Nimi: _____

Yhteystiedot: _____

3.2. Poliisin tehtävä

Vastuu rikoksen selvittämisestä kuuluu poliisille.

Kun poliisille on tehty tutkintapyyntö tai kun asia on muuten tullut poliisin tietoon, poliisi harkitsee, käynnistetäänkö asiassa esitutkinta. Poliisi tekee lastensuojeluilmoituksen, ellei tutkintapyyntö ole tullut sosiaaliviranomaiselta. Poliisi myös ohjaa lapsen ja huoltajat olemaan yhteydessä lastensuojeluun, perheneuvolaan tai muuhun paikkakunnalla toimivaan kriisi- tai tukipalveluun. Mikäli lapsella on oireita tai vammoja tai kyseessä on epäily hiljattain (<72h) tapahtuneesta fyysistä koskemattomuutta loukkaavasta (penetroivasta, tunkeutuvasta) seksuaalisesta hyväksikäytöstä ja on syytä epäillä, että lapsi vaatii kiireistä hoitoa oireiden johdosta, tai tutkinta vaatii näytteiden ottamista tai lääkärinlausunnon saamista vammoista, poliisi ohjaa nuoren tai lapsen (vanhemmat) ottamaan yhteyttä terveyskeskukseen terveydentilan tarkistamiseksi. Ks. myös kohta somaattinen tutkimus.

Esitutinnan aikana poliisi:

- a) tekee maistraatille hakemuksen sijaisedunvalvojan määräämiseksi lapselle kyseiseen rikosasiaan, mikäli rikoksesta epäilty on toinen vanhemmista tai kun lapsen ja hänen edunvalvojansa (huoltajansa) edut muusta syystä saattavat joutua ristiriitaan.
- b) kuulustelee asianomistajan ja rikoksesta epäillyn lisäksi niitä henkilöitä, jotka asiasta tietävät, suorittaa mahdollisia teknisiä tutkimuksia ja käyttää tarvittaessa pakkokeinoja kuten kiinniottaminen, pidättäminen, kotietsintä jne.
- c) tilaa lääkärinlausunnot lasta tutkineilta ja hoitaneilta lääkäreiltä
- d) pyytää tarvittaessa virka-apua

Poliisin esittämä virka-apupyyntö voi koskea seuraavia asioita:

1. Lapsen somaattista tutkimusta

- tutkiminen tapahtuu poliisin virka-apupyyntöstä osana esitutkintaa ja pääsääntöisesti lapsen (videoidun) kuulemisen jälkeen

- lapsen tutkiminen on aina kokonaisarvio ja neuvolan ja terveyskeskuksen tiedot ovat arvokkaita lapsen terveydentilan ja mahdollisten jo aikaisemmin esille nousseiden huolenaiheiden selvittämisessä, ja siksikin on hyvä ohjata lapsi ensin käymään terveyskeskuksessa tai varmistaa tiedonsaanti muulla tavoin.
- somaattinen tutkimus suositellaan tehtäväksi valveilla eikä tytön tutkimiseen liity sisätutkimusta kuin aivan poikkeustapauksessa
- kun tutkimuksen ajankohtaa punnitaan suhteessa muihin selvityksiin, on huomioitava että on harvinaista, että (varmistettuunkaan) lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyy somaattisia löydöksiä
- tutkimus antaa tilaisuuden lapselle ja nuorelle saada tietoa omasta terveydentilastaan
- silloin kun lapsi lähetetään Kuopion yliopistolliseen keskussairaalaan oikeuspsykiatriseen tutkimukseen, tehdään somaattinen tutkimus samassa sairaalassa, ellei kyse ole akuutista tilanteesta.
- tutkimuksen tavoitteena ei ole kuulustella lasta eikä sillä tavoin pyrkiä varmistamaan tapahtumien kulkua vaan terveydentilan selvittäminen ja mahdollisten löydösten kirjaaminen ja niiden merkityksen arvioiminen
- poliisin pyynnöstä suoritetusta tutkimuksesta lausunto annetaan vain poliisille tiedoksi
- potilasasiakirjoihin kirjataan tieto siitä, että on tehty tutkimus poliisin pyynnöstä ja että poliisin tutkintapyyntö sekä asiaa koskevat muut paperit ovat erillisarkistosta
- tieto hoitoa vaativista havainnoista ja löydöksistä sekä annetusta hoidosta kirjataan aina potilasasiakirjoihin
- alaikäisen lapsen vanhemmalla on oikeus tietää potilasasiakirjamerkinnöistä, mutta ei viranomaislausunnoista

2. Lapsen oikeuspsykologista tutkimusta

- asiantuntija suorittaa poliisin pyynnöstä lapsen oikeuspsykologisen tutkimuksen jos poliisin oma asiantuntemus ei riitä ja lasta voidaan ikänsä perusteella kuulla
- pyyntö osoitetaan Kuopion yliopistollisen sairaalan oikeuspsykiatriseen työryhmään. Työryhmään kuuluu kolme työntekijää: erikoislääkäri, psykologi, perheyöntekijä ja sosiaalityöntekijä (*Lasten ja nuorten oikeuspsykiatrinen tutkimusyksikkö 3753, käyntiosoite: Taivaanpankontie 6 E, 4. kerros, 70200 KUOPIO. Postiosoite: PL 1777, 70211 KUOPIO. Fax (017)364 8009.*)
- tutkimus käynnistyy viranomaisneuvottelulla poliisin ja asiantuntijoiden kesken
- tutkimus sisältää vanhempien/huoltajien haastattelut, tarpeellisen määrän lapsen oikeuspsykologisia haastatteluja, lapsen psyykkisen tilan arvioinnin tarkoituksenmukaisessa määrin sekä mahdollisten haittavaikutusten arvioinnin
- asiantuntijalausunto toimitetaan poliisille, asianosaiset saavat lausunnon poliisilta esitutkinnan päätyttyä
- tutkimusten jälkeen annetaan tarvittaessa suosituksia lastensuojelutoimenpiteitä varten, järjestetään tarvittaessa palautekeskustelu huoltajille ja neuvotellaan jatkohoidosta sitä järjestävän tahon kanssa

3. Rikoksesta epäillyn oikeuslääketieteellistä tutkimusta (pakkokeinolain valtuuksin).

Sosiaali- tai terveyshuollon toimipaikalta poliisin pyytämä lausunto on tehtävä kiireellisenä vähintään kahden kuukauden sisällä pyynnön päivämäärästä.

Poliisin tilaamat lääkärinlausunnot

Lasta tutkineiden ja hoitaneiden lääkäreiden tulee antaa pyydetessä lausunto esitutkintaa varten. Lääkärinlausunto sellaisen rikoksen johdosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta, ei edellytä potilaan suostumusta.

Lausunnon tulisi sisältää yksityiskohtaiset tiedot kaikista vammoista Lääkärinlausunnosta tulee ilmetä lääkärintodistuksen nimi ja tarkoitus, mille viranomaiselle, mitä käyttöä varten ja millaisessa asiassa se on laadittu sekä perustuuko lausunto lääkärin suorittamaan tutkimukseen vai sairauskertomukseen. Johdannosta tulee ilmetä tutkimuksen pyytäjä, tutkimuksen luonne ja tutkittavan henkilötiedot (miten todettu). Esitiedoista tulee ilmetä kuinka potilas saapui, tutkittavan tai lapsesta kyseen ollen hänen saattajansa (kuka) kertomus tapahtumien kulusta (vamman syntymekanismi, tapahtuma-aika ja paikka), poliisin lausuntopyynnössä esittämät tapahtumatiedot sekä tutkittavan suhtautuminen tapahtumaan ja käyttäytyminen. Tutkimushavainnoissa tulee huomioida vammojen laatu ja sijainti (tarvittaessa kehokartan käyttö), vamman/vammojen ikä (mustelmien väri, haavojen arpeutuminen jne.), muut kuin hoitoon hakeutumiseen johtaneet vammat (ulkotarkastus) sekä vamman/vammojen tarkka kuvaus (esim. haavan muoto, repaleisuus/sileäreunaisuus jne.) Johdopäätöksissä tulee huomioida vamman sopivuus tutkittavan/tutkimuksen pyytäjän antamiin tietoihin, vammojen vaikeusaste sekä hengenvaarallisuus (myös potentiaalinen vaarallisuus), mahdollinen tutkimuksen suorittavan lääkärin havaitsema ristiriita vammojen ja kuvatus syntymekanismien ja/tai tutkittavan käyttäytymisen suhteen - arvio syntymekanismista, lyhyt kuvaus hoitotoimenpiteistä ja jatkohoidosta, ennuste paranemisesta, invaliditeetti, pysyvä haitta tai arvio niistä ja milloin on mahdollista saada lopullinen lausunto. Lääkärinlausunnossa tulee olla vakuutus, päiväys ja allekirjoitus.

Alueellamme/ kunnassamme poliisi esittää virka-apupyynnöt somaattisen tutkimuksen osalta:

Nimi/toimipiste: _____

Yhteystiedot: _____

tai

Nimi/toimipiste: _____

Yhteystiedot: _____

Psykologisen tutkimuksen ja/ tai kuulemisen osalta:

Nimi/toimipiste: _____

Yhteystiedot: _____

Lapsen kuulemisen osalta:

Nimi/toimipiste: _____

Yhteystiedot: _____

Alle 15-vuotiaan lapsen kuuleminen tulee tallentaa **aina** videotallenteeseen, jotta kertomusta voidaan käyttää todisteena oikeudessa. Videotallennetta käytetään tilanteessa, jossa lasta ei voida hänelle haittaa aiheuttamatta kuulla oikeudenkäynnissä henkilökohtaisesti.

Kun esitutkinta on saatettu loppuun:

- asia siirtyy syyteharkintaan
- tutkinnan johtaja tekee päätöksen olla saattamatta asiaa syyttäjän harkittavaksi, mikäli esitutkinnassa ei ole saatu tukea rikosepäilyille tai
- esitutkinta keskeytetään toistaiseksi, kun epäily edelleen on olemassa, mutta tutkintaa edistävää tietoa ei ole saatavissa.

4. TERVEYDENTILAN ARVIOINTI

Terveydenhuollon on aina arvioitava lapsen hoidon tarve niin somaattisesta kuin psyykkisestä näkökulmasta.

Mikäli terveydenhuollon työntekijä epäilee lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä tai hänelle esitetään epäily hyväksikäytöstä, hänellä on lakisääteinen velvoite tehdä poliisille tutkintapyyntö ja lastensuojeluilmoitus sosiaalitoimeen.

Pahoinpitelyepäilyissä terveydenhuollon työntekijän tulee tehdä lastensuojeluilmoitus.

Somaattinen tutkimus**Raiskaus tai muu hiljattain tapahtunut seksuaalinen väkivalta (tapahtumasta alle 72 tuntia)**

(Lapsen tai nuoren itse kertoma tapahtuma tai lääkärin tutkimuksessa ilmi tulleiden oireiden ja löydösten perusteella noussut vahva epäily tapahtuneesta.)

Terveyskeskuslääkäri arvioi lapsen tai nuoren terveydentilan ja hoidon tarpeen sekä turvaa ensihoidon. Hän tekee yleisen fyysisen ja psyykkisen lääkärintarkastuksen ja kirjaa löydökset tarkasti. Mikäli tarkastuksessa ilmenee oireita tai löydöksiä, jotka vaativat kiireistä kannanot-

toa hoidon suhteen, lapsi tai nuori kertoo kokeneensa yhdynnän tai on syytä epäillä, että hän on ollut yhdynnässä tai vastaavassa, alle 15-vuotiaan tutkimus kuuluu erikoissairaanhoidon. Lastenlääkäri ja gynekologi tutkivat lapsen tai nuoren (tytön) yleensä yhdessä, alle puberteetti-ikäisen tytön tutkimuksen päävastuu on lastenlääkärillä, puberteetin ohittaneen gynekologilla. Pojan tutkiminen ohjautuu lastenlääkärille tai kirurgille tai heille yhdessä.

Yli 15-vuotiaan tarkastuksen (myös sellaisissa tapauksissa, että nuori kertoo tulleen raiskatuksi) voi suorittaa terveyskeskuslääkäri harkinnan mukaan gynekologia konsultoiden. Lääkäriin tulee varmistaa, että hänellä on valmius ottaa tutkimuksessa vaadittavat oikeuskelpoiset näytteet (tarkempi ohjeistus löytyy sairaanhoitopiirin sivuilta <http://medikes.ksshp.fi> kohdasta Potilaiden hoito-ohjeet, Naistentaudit, Gynekologia, mm 'Raiskauksen ja seksuaalisen väkivallan uhrin tutkimus ja hoito')

Myös muualla vartalolla olevat mahdolliset väkivallan merkit pitää tutkia ja merkitä ylös, sekä hoitaa asia eteenpäin. (Kehon kartta piirroskuva saatavilla esimerkiksi: <http://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/1bcc5ce1debf86431267f15a67d0a47/1333007823/application/pdf/597687/RAP270511.pdf>)

Huom. Tutkimusta ei yleensä tarvitse tehdä päivystysaikana vaan suunnitellusti seuraavana päivänä. Tärkeintä on varmistaa, että lapsi on turvassa, saa tarvitsemansa kriisiavun ja että tutkimuksen suorittaa osaava henkilö. Lastensuojeluilmoitus (yhteydenotto sosiaalipäivystykseen) on aina tehtävä, etenkin kun joutuu harkitsemaan erikoissairaanhoidon lähettämistä.

Tutkimuksessa on otettava huomioon hoidolliset seikat ja lisäksi tehtävä asiakirjamerkinnyt tarkasti mahdollisesti tulevia poliisin ja oikeustoimen lausuntoja varten. Jos on perusteltua syytä epäillä, että tutkinnassa saattaa olla mahdollista löytää tapahtumatietoja varmentavaa näyttöä seksuaalisesta hyväksikäytöstä, terveydenhuollossa otetaan vaadittavat oikeuslääketieteelliset näytteet ilman erillistä poliisin virka-apupyynnöä. Myös lapsen psyykkisen tilan ja välittömän hoidontarpeen arvioinnista on huolehdittava.

Psykiatrian konsultaatiopyynnöt osoitetaan virka-ajan ulkopuolella päivystävälle psykiatrille.

Muu seksuaalisen hyväksikäytön epäily

(Muu kuin yhdyntä tai yhdynnän epäily tai kun mahdollisesta seksuaalisesta kanssakäymisestä on kulunut > 72 tuntia.)

Epäily on aina aihe tehdä tutkintapyyntö poliisille ja lastensuojeluilmoitus sosiaalitoimeen.

Lapsen/ nuoren terveydentila selvitetään ensisijaisesti lapsen ja perheen entuudestaan tuntevien terveydenhuollon ammattihenkilöiden toimesta olemalla yhteydessä neuvolan tai koulu-terveydenhuollon terveydenhoitajiin ja lääkäreihin. Mikäli erikoissairaanhoidon tutkimus katsotaan aiheelliseksi, tutkimus järjestetään virka-aikana Keski-Suomen keskussairaalassa. Erikoissairaanhoidon tutkimus tehdään näissä tapauksissa osana poliisin esitutkintaa ja tapahtuu poliisin virka-apupyynnöstä ajanvarauspoliklinikalla.

Lapsen tai nuoren lääkärin tutkimusta edeltää häntä hyväksikäyttöepäilyn johdosta tavanneiden ja/tai hoitaneiden toimijoiden (terveydenhuollon, sosiaalitoimen, poliisin) yhteisneuvottelu ja tutkimusten kannalta tarpeellisen tiedon jakaminen. Neuvopito voi tapahtua puhelimitse.

Lasta tai nuorta ei tule tarpeettomasti altistaa toistetusti kysymyksille tapahtuman johdosta eikä tarpeettomille tutkimuksille.

Psykologinen/psykiatrinen arviointi, tutkimus ja hoito

Keski-Suomen perheneuvolat ja Keskussairaalan lasten- ja nuorisopsykiatrian yksiköt antavat seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn epäilyissä konsultaatiota perustason työntekijöille sosiaali-, terveys- ja koulutoimessa. Työntekijöiden kanssa voi arvioida psyykkisen avun tarvetta ja jäsentää tilannetta. Perheneuvoloissa annetaan lapselle ja perheelle välitöntä apua ja tukea sekä arvioidaan psyykkisen tuen ja hoidon tarve. Tarvittaessa lapsi lähetetään jatkotutkimuksiin Keskussairaalan lasten- tai nuorisopsykiatriisiin yksiköihin. Lapsen psyykkistä tilaa arvioidaessa toimitaan yhteistyössä lastensuojelun sosiaalityöntekijän ja muiden toimijoiden kanssa.

Perheneuvolan yhteystiedot:

Konsultoivaa virka-apua lastenpsykiatrian vastuualueella antaa:

Toimipiste: **Keski-Suomen sairaanhoitopiiri / Lastenpsykiatrian poliklinikka**_____

Yhteystiedot: **p. 014 269 2018 (toimisto)**

Lastenpsykiatrian vastuualueella lähetteet osoitetaan:

Toimipiste: **Lastenpsykiatrian poliklinikka**_____

Yhteystiedot: **Väinönkatu 6, 2. kerros, 40100 JYVÄSKYLÄ**

Konsultoivaa virka-apua nuorisopsykiatrian vastuualueella antaa:

Toimipiste: **Keski-Suomen sairaanhoitopiiri / Nuorisopsykiatrian poliklinikka**

Yhteystiedot: **p. 014 269 2030 (toimisto) tai**

Nuorisopsykiatrian liikkuva työryhmä KOLIKKO, Kauppakatu 18 C 34, 4.kerros
p. (014) 269 2160, ma-pe klo 09.00 – 11.00

Nuorisopsykiatrian vastuualueella lähetteet osoitetaan:

Nimi/toimipiste: **Nuorisopsykiatrian poliklinikka, Keskussairaala, Hoitajantie 4, 4. kerros**

Yhteystiedot: **Keskussairaalan tie 19, 40620 JYVÄSKYLÄ**_____

5. KRIISIAPU JA HOITO

**Kriisiavusta on tarpeen laatia paikallinen ohjeistus, joka on kaikkien yhteistyökumppanien tiedossa.
Kuntien tulee ilmoittaa hätäkeskukselle sosiaali- ja kriisipäivystyksensä yhteystiedot.**

Seksuaalisen hyväksikäytön tai pahoinpitelyn tai niiden epäilyn paljastuminen on aina vakava kriisi kaikille osapuolille. Kriisiapua antavat kuntien perheneuvolat ja kriisipalveluyksiköt.

Hoidon tarve arvioidaan perheneuvolan ja/tai lasten- ja nuorisopsykiatrian toimesta. Keski-Suomen alueella hoitoa antavat perheneuvolat ja sairaanhoitopiirin lasten- ja nuorisopsykiatrian yksiköt.

Lapselle ja perheelle annettavasta kriisiavusta on huolehdittava niin nopeasti kuin se voidaan tehdä tutkimusta vaarantamatta. Kriisiavun tarpeessa voivat olla myös lapsen tai nuoren ystävät ja toveripiiri.

Kriisiapua antaa virka-aikana:

Nimi/ toimipiste: _____

Yhteystiedot: _____

Keski-Suomen sairaanhoitopiirin lastenpsykiatrian poliklinikka:

Yhteystiedot:
p. **014 2692018**

Kriisiapua antaa virka-ajan ulkopuolella:

Nimi/ toimipiste: _____

Yhteystiedot: _____

Hoito on moniammatillista yhteistyötä.

Lastensuojelullisen tuen tarve voi jatkua, vaikka hoidon tarvetta ei olisikaan tai vaikka rikosta ei todettaisi tapahtuneen.

6.SEURANTA

Sosiaalitoimi vastaa seurannasta ja lastensuojelullisesta jatkotyöskentelystä. Asiakassuunnitelma tarkistetaan tarvittaessa ja vähintään kerran vuodessa. Muiden prosessissa mukana olleiden on välitettävä jatkotyöskentelyn ja seurannan kannalta olennaiset tiedot lapsen ja hänen perheensä nykytilanteesta lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle.

TÄMÄN OHJEISTUKSEN LISÄKSI KUNKIN TOIMIPISTEEN ON HYVÄ LAATIA SISÄINEN, OMA TOIMINTAKÄYTÄNTÖJÄ JA VASTUITA KOSKEVA OHJEISTO

LAINSÄÄDÄNTÖ

Ajantasainen lainsäädäntö tarkistettavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/>